

KALBOS ETIKETAS

1. ETIKETAS IR ŽMOGAUS KULTŪRA

Žmogus yra visuomeninė būtybė, nuolat bendraujanti su kitais žmonėmis. Papročiais virtę bendravimo bei elgesio įpročiai ilgainiui įgauna tam tikrą tautinį savitumą, neatsiejamą nuo tautos kultūros požymių. **Susiformavusias žmonių elgesio taisykles**, apimančias išorinius tarpusavio bendravimo pasireiškimus, **įprasta vadinti tarptautiniu žodžiu e t i k e t a s** (iš prancūzų kalbos *étiquette*).

Svarbi bendravimo priemonė ir išraiška yra kalba. Apie žmogaus elgesį, gebėjimą gražiai bendrauti pirmiausia sprendžiama iš kalbos. Pokalbiuose išryškėja asmens savitumas ir kultūros požymiai. Mandagus žmogus, atsižvelgdamas į aplinkybes, lengvai geba parinkti reikiamus žodžius, tuoj pajunta, kokia intonacija geriausiai tinka juos tarti, visa laikysena parodo savo vidinės ir išorinės kultūros darną.

2. SVEIKINIMASIS IR SVEIKINIMAS

2.1. **Sveikinantis dažniausiai vartojamas žodis labas.** Sveikinamės dvejaip – vardininku ir galininku: *labas rytas, labas vakaras, laba diena* ir *labą rytą, labą vakarą, labą dieną*. Abi formos – vardininko ir galininko – taisyklingos ir geros. Vardininkas kiek daugiau įsigalėjęs, todėl bendrinei kalbai gal ir teiktinesnis.

Nepagrįstai keliamos abejonės dėl žodžio *labas* lietuviškumo. Tai senas baltiškas žodis, bendras lietuviams ir latviams. Visi vartojame prievoksmį *labai*, o juk tai būdvardžio *labas*, *-a* vedinys. Peiktinas persistengimas sveikinimosi būdvardį *l a b a s* keisti į *geras – g e r a s rytas!* Be jokių svyravimų sveikinkimės kaip įprasta: *labas rytas, laba diena, labas vakaras*.

Neretai vartojamas sveikinimosi žodis *sveikas*. Šiaip jis yra būdvardis, o vartojamas sveikinantis – artimas jaustukui: *Sveikas, drauguži! Sveiki, vaikai! Sveikos, merginos!* Į tokį sveikinimąsi kartais atsakoma: *Sveiki, sveiki!* Iš toliau atkeliavę svečiai sveikinami žodžių junginiu *sveiki atvykę!*

2.2. **Nuo sveikinimosi kiek skiriasi sveikinimas.** Jį dažniausiai išreiškiame veiksmažodžio pirmuoju asmeniu *sveikinu, sveikiname!* Veiksmažodžio formas *sveikinu, sveikiname* paprastai vartojame sveikinimo raštuose, laiškuose. Taip sveikiname kokia nors proga savo artimuosius, bičiulius, o viešose iškilmėse garbingus jubilatus, pvz.: *Sveikiname sulaukusius a u k s i n i ū v e s t u v i ū!* Prie veiksmažodžio *sveikinu, sveikiname* neretai pridedame kokį nors prievoksmį ar jį atstojančius žodžius, pvz.: *nuoširdžiai, nuoširdžiausiai, iš visos širdies (sveikinu, sveikiname)...*

Šnekamojoje kalboje plinta sveikinimai su prielinksniu *su*, pvz.: *Sveikinu su Naujaisiais metais! Sveikiname su garbingu jubiliejumi!* Taip mat trumpiau! Įsismaginę ir veiksmažodį kartais praleidžiam: *Su Naujaisiais metais! Su įkurtuvėmis! Su vardadieniu!*

Jonas Jablonskis tokius sveikinimus taisydavo – prielinksinį *su* čia laikė svetimu lietuvių kalbai, patardavo vartoti kilmininką: *Sveikinu Naujųjų metų!* Kilmininkas į bendrinę kalbą kelio neprisiskynė. Sunku tikėtis, kad jam pavyktų kada išstumti tą *su* iš šnekamosios kalbos. Gyvenimas verčia bent jau šnekamojoje kalboje susitaikinti su tuo nenaudėliu prielinksniu... Tik nereikėtų juo piktnaudžiauti!..

Laiškuose sveikinimus turėtume kitaip formuluoti. Daug kur tinka galininkas: *Sveikinu vardinių dieną! Sveikinu grįžusius iš kelionės!* Leistina vartoti ir daiktavardį *proga*: *Sveikiname apdovanojimo proga!* Tik niekada nevirtokime kanceliariško griezdo *ryšium su (vardadieniu, jubiliejumi...)*!

2.3. **Viešuose sveikinimuose paprastai nesitenkiname keliais žodžiais.** Per iškilmes, sveikindami jubilata, laureatą, žymų rašytoją, mokslininką, menininką, viešojoje kalboje iškeliamame sveikinamojo

asmens nuopelnus, reiškiamo jam pagarbą, dėkingumą... Baigdami sveikinamąją kalbą, keliais sakiniais iškilmingai pasakome gerai apgalvotus, gražiai, svariai suformuluotus linkėjimus.

Neužmirština, kad senas tradicijas Lietuvoje turi ir garbingas katalikiškas sveikinimasis *Garbė Jėzui Kristui!* (atsakoma: *Per amžius! Amen*). Toks sveikinimasis visuomet tariamas su pagarpa. Viešose vietose, ypač kur daug žmonių, garsiai sveikintis *Garbė Jėzui Kristui* – nederėtų.

2.4. Mandagumo papročiai reikalauja kartais sveikintis tyliai, be žodžių. Paskaitininkas, poetas, skaitovas, solistas, išėjęs į sceną, tyliai nusilenkia klausytojams, žiūrovams, netardamas sveikinimosi žodžių. Svečias, pavėlavęs į vaišes, ypač į gausų svečių būrį, taip pat netaria sveikinimosi žodžių, kad neatkreiptų dėmesio. Užtenka tik nusilenkti ir paduoti ranką greta esantiems svečiams. Tyliai sveikinamės įprastinėse viešose vietose: autobuse, bendrame traukinio vagonė, didesnių miestų gatvėse, teatruose, koncertų, susirinkimų salėse, parodų patalpose ir šiaip dideliuose žmonių susibūrimuose, kur laikomasi tam tikro oficialumo, iškilmingumo.

Kai einame gatve ar šiaip viešose vietose pasirodome su draugu, turim irgi sveikinti visus tuos, kuriuos draugas sveikina, ir atsakyti į sveikinimus visų tų, kurie mūsų draugą sveikina.

Kultūringas, išsiauklėjęs žmogus greit susiorientuoja pagal susidariusias aplinkybes, kada ir kaip sveikintis su pažįstamais ir nepažįstamais. Kai daug žmonių, pavyzdžiui, į valgyklą, parduotuvę, kirpyklą, jis įeina tylomis, o kai nėra klientų ar pirkėjų ir darbuotojai laisvi, sugebės gražiai pasisveikinti ir kartais dar nepašykštės vieno kito šmaikštesnio žodžio, praskaidrinančio nuotaiką. Bet nepamirškime: visur, visada ir su visais reikia sveikintis pagarbiai. Labai nemandagu sveikintis su cigarete dantyse, susikišus rankas į kišenes, vyrams – su kepure ar skrybėle. (Beretės ar kitokios užsimaunamos kepurės vyrams nusiimti nereikia.)

2.5. Kartais praktiškai susidaro keblumų, kam pirmam sveikintis.

Mandagumo papročiai reikalauja, kad jaunesnis ar žemesnis savo tarnybine bei visuomenine padėtimi pirmas sveikintų vyresnį, aukštesnio rango žmogų. Pavyzdžiui, valdinys pirmas sveikina įstaigos viršininką (tik moterys čia turi privilegijų). Sveikinimosi pirmumą kartais lemia ir aplinkybės. Tas, kuris įeina į vidų, pirmas taria sveikinimosi žodžius ten esantiems ar pirmiau atėjusiems, nors tie esantieji ar pirmiau atėję tebutų tik vaikai. Lipantis laiptais aukštyne pirmas sveikina kaimynus ar šiaip pažįstamus žmones, lipančius žemyn, išėinančius. Prisiartinantis prie stovinčio pirmas taria sveikinimosi žodžius stovinčiam.

Gražus daugelio šeimų paprotys – sveikintis iš ryto atsikėlus. Tas, kas vėliau atsikelia, sveikina anksčiau atsikėlusius – taria *labas rytas!* Paprastai vaikai sveikina tėvus (vaikai ilgiau miega). Įpratę šeimoje sakyti *labas rytas* vaikai ir kiti šeimos nariai nepamirš ir svečiuose rytais pasisveikinti su namų šeimnininkais. Nuvažiavę į kurortą, rytais pasisveikiname su kambario draugais, su to paties stalo kaimynais. Visose įstaigose, mokyklose kasdien bendradarbiai palinki vieni kitiems „labo ryto“. To gražaus papročio šaknys kaip tik ir turėtų būti ugdomos šeimoje.

Paprastai sveikinamės tik su pažįstamais, tačiau kaimuose senu papročiu sveikinami ir nepažįstami laukuose dirbantys ar nuošaliuose keliukuose sutikti žmonės... Mieste neįprasta sveikintis su nepažįstamais. Reikėtų bent su artimais kaimynais, prie tos pačios laiptinės prisišliejusiais gyventojais kasdien pasisveikinti, kartais ir vienu kitu žodžiu persimesti.

Nepamirštini ir linksmi, šilti sveikinimosi žodžiai, ypač mėgstami vaikų, paauglių, judrių jaunuolių, pvz.: *sveikas gyvas! sveikas drūtas! labutis! sveikutis! labs rytelis! laba dienele! labas vakarėlis!*.. Taip sveikinti tinka tik mokiniams savo draugus, suaugusiesiems nebent labai artimus žmones – linksmus bičiulius, brolius, seseris... Vyresniam už save asmeniui, viršininkui, profesoriui nederėtų sakyti net vieną sveikinimosi žodį *labas* ar *sveikas*.

Pasitaiko išgirsti sveikinantis žodžiu *pagarba!* Tuo žodžiu sveikinamajam asmeniui tikrai pagarbos neparodome.

3. ATISISVEIKINIMAS

Geriausia, lietuviškiausia a t s i s v e i k i n t i s e n u l i e t u v i š k u ž o d ž i u *sudiev!* arba trumpesne jo forma *sudie!* Šis senas lietuviškas atsisveikinimo žodis tvirtai įsišaknijęs visoje Lietuvoje.

O kaip žiūrėsime į atsisveikinimą *viso gero?* Ką gi – turime jam pripažinti bendrinės kalbos teises, nors jis mums vis primena *vsevo choroševo!* Jo variantas *viso labo* būtų lietuviškesnis ir derintųsi su sveikinimosi žodžiu *labas*.

Šalia *viso gero* yra ir laipsniuota forma *viso geriausio*, turinti familiarumo atspalvį. Su pagarbiais žmonėmis taip atsisveikinti nederėtų.

Bendrinės kalbos teises turėtume pripažinti atsisveikinimui *iki (ligi) pasimatymo*, nors jam įsigalėti bus turėjusios įtakos mūsų kaimynų slavų ir vokiečių analogiškos atsisveikinimo formos. Panašus atsisveikinimas ir *iki susitikimo*. Tokių atsisveikinimų inteligentų šnekamojoje kalboje girdime kasdien: *iki kito susitikimo, iki greito (malonaus, laukiamo, sutarto) susitikimo!* Arba: *iki vakaro, iki rytojaus...*

Tokius atsisveikinimus galime tarti tik artimiems žmonėms. Tačiau gana pagarbiai skamba tęstinių televizijos laidų vadovų tariami žodžiai laidos pabaigoje: *Atsisveikinam iki kito karto!*

Su draugais kartais lakoniškai atsisveikiname tik vienu žodžiu *iki*. Ir atsisveikinimo žodžius *viso labo, viso gero* sutrumpiname – sakome tik *viso!* Tai paauglių, jaunuolių mėgstami atsisveikinimai. Savo vietoje jie tinka. Geri draugai išsiskirdami kartais vienas kitam pasako *tu tarpu* arba *šiuo tarpu*. Girdime draugišką atsisveikinimą ir *kol kas*. Tokios atsisveikinimo formos bičiuliškuose santykiuose leistinos. Tik neturėtume, nusižiūrėję į rusų kalbą, sakyti *pakol kas*.

Ne rečiau vartojami liaudiški atsisveikinimai su būdvardžiu *sveikas*: *lik sveikas, likite sveiki, lik sveika, likite sveikos; gyvenkim sveiki, darbuokimės sveiki*. Taip tinka sakyti draugams, bendradarbiams.

Vakare, prieš naktį tariamas *labanaktis* ar trumpesnė jo forma *labanakt* tinka visiems ir visais atvejais. Tiktai mažybinė forma *labos naktelės* turi familiarumo atspalvį.

4. LINKĖJIMAI

4.1. **Tardami atsisveikinimo žodžius, kartu išreiškiame ir l i n k ė j i m u s .** Žodžiu *sudiev* linkime, kad atsisveikinantį ar pasiliekančius lydėtų Dievo palaima. Žodžiais *lik sveikas* linkime sveikatos. Atsisveikinimai *viso gero, viso labo* yra pasisekimo linkėjimai.

Vakare tariamas *labanakt(is)* yra linkėjimas, kad naktis būtų *laba*, t. y. gera, kad teiktų gero poilsio. Ryškiausiai tokį linkėjimą išreiškia kilmininko linksnis *labos nakties!* Atsisveikinant prieš naktį kartais dar pridedami papildomi linkėjimai – *gero miego* ar *gero poilsio*. Taip linkėti tinka tik artimiems žmonėms, bičiuliams. Neretai girdime draugiškai sakant *saldžių sapnų* (o vaikučiams liaudiškai – *saldukų sapnukų!*).

Linkėjimų nešykštėme atsisveikindami ilgesniam laikui su bičiuliais. Išvažiuojantiems, ypač toliau iškeliaujantiems, linkime: *Laimingos kelionės! Linksmi pavažinėti ir laimingai sugrįžti! Tegu lydi visur sėkmė!..*

Važiuoji Lietuvos keliais, jau ir nuovargis ima... Tik staiga pakeli akis – kažkieno gera ranka tau linkėjimą išrašė: *Laimingos kelionės!* Iš karto akys pragiedrėja... Tik gaila, kad mielas linkėjimas pagal rusų kalbą kartais rašomas *Laimingo kelio!*

Su išeinančiais atostogų atsisveikindami sakome *gero, malonaus poilsio* arba *saulėtų dienų*. Juokais galima palinkėti ir *gero lietaus!*

Prieš didžiąsias šventes (Kalėdas, Naujuosius metus, Velykas) atsisveikindami linkime: *Linksmų švenčių! Gerų švenčių!*

Einančiam pietauti bendradarbiui ar bičiuliui sakome: *Gerų pietų! Skanių pietų! Gero apetito!* Užėję kokiam reikalui pas kaimyną ar draugą ir radę valgančius šeimos narius, taip pat linkime *gero apetito*. Kaimuose seni žmonės, radę valgančius, sakydavo: *Skalsu! Skalsą!* ar *Skalsink, Dieve!* Tai linkėjimas, kad skalsi būtų duonelė ir prie duonelės apščiai valgymų užtektų. Atsakoma kvietimu: *Prašom prie stalo!* Valgykloje, pirmiau už kitus pavalgę, pasiliekančiams, nors ir beveik nepažįstamiems kaimynams galime palinkėti *skaniai baigti*.

Neretai girdime sakant: *Skanaus apetito!* arba tiesiog *Skanaus!* Kaip čia tą apetitą vadinti *skaniu* – juk jo neatsikąsi, neparagausi!

Čiaudinčiam žmogui linkėti *į sveikatą* netinka. Geriausia tokį garsą nuleisti negirdomis. Juk čiaudėti prie žmonių nemandagu (net sloga sirgdami čiaudulio išvengsime, nosine ir delnu prispaudę nosies galiuką arba smiliumi paspaudę nosies kalnelį). Tačiau šeimoje, prie saviškių kam nusičiaudėjus, juokais ir *į sveikatą* galima palinkėti.

Senu liaudišku papročiu būdavo pasakomas koks geras žodis laukuose dirbantiems, kad ir nepažįstamiems žmonėms. Kaimiečiai seniau pasipiktindavo, jeigu kas pro dirbančius praeidavo tylomis. Nustebę pasityčiodavo: *Praėjo, ir nė kriuu kriuu!* Arba šūktelėdavo: *Ar kartais nematei kiaulės su skambalėliu?!*

Senas tradicinis linkėjimas dirbančiam žmogui – trumpas lietuviškas *padėkdiev! padėkdie!* Nuo seno šis žodis tradiciškai būdavo sakomas laukuose plušantiems šienpjuviams ar grėbėjoms, javų kirtėjams, bulvių kasėjams. Žodis *padėkdiev* yra ne tik linkėjimas, bet kartu ir sveikinimasis. Taip užkalbinti žemdirbiai atsakydavo *ačiū* arba *dėkui*. Po atsakymo kartais būdavo dar pridėdami linkėjimai pagal gamtines sąlygas ir dirbamą darbą.

Gera būtų ir dabar tas senas tradicijas atgaivinti. Sausą pavasarį sėjantiems javus ar sodinantiems daržoves tiktų palinkėti *sodraus lietučio*, kad pasėliai ar daigai įsišaknytų, sparčiau augtų. Šaltą, lietingą pavasarį tinka linkėti: *Šilumos! Saulės!* Šienaujantiems malonu išgirsti: *Giedros! Kaitrios saulės!*, javus kertantiems – *Gero derliaus!* Sakydami ilgesnius linkėjimus, turėtume pradėti nuo *padėkdiev* ar įprastų sveikinimosi žodžių, pvz.: *Laba diena! Skubat bulves kasti! Kad taip tą debesį vėjas į šoną nupūstų!* Kasėjai atsako: *Ačiū!* arba *Ačiū už gerą žodį!*

4.2. Kai mums kas nors ko linki, esame pratę pirmiausia tarti padėkos žodį ačiū, dėkui, labai ačiū, dėkoju. Nuoširdesnė padėka, kai ją reiškiamo pridėdami daugiau žodžių, pvz.: *Nuoširdžiai dėkoju už gražius linkėjimus. Gerai, kad taip ir būtų!* arba: *Tikiuosi, kad taip ir bus!*

Linkėjimai dažniausiai reiškiami kilmininko linksniu (*laimės, sėkmės, pasisekimo, sveikatos*) arba bendratimi su prieveiksmiu (*gerai pailsėti, maloniai praleisti atostogas*). Kartais pasitenkinama ir vienu prieveiksmiu – *laimingai!* Kiek rečiau vartojamos tariamosios nuosakos formos: *kad pasveiktum! kad nesusirgtum! kad nereiktų ilgai laukti!* Linkėjimams tinka ir liepiamoji nuosaka: *neliūdėk, nebijok* (linkėjimas ir kartu patarimas), *būk laimingas, būk gudrus* (linkėjimas ir prašymas, raginimas).

4.3. Sveikinimų raštuose, laiškuose linkėjimų kartais prirašomi ištisi lapai. Iškilmingomis progomis sveikintojai linkėjimų prisako daug ir įvairių. Malonu tokių linkėjimų klausytis, kai nesitenkinama nusibodusiomis frazėmis, bet stengiamasi mintis reikšti kūrybiškai.

Įprasti linkėjimai dažniausiai sakomi atsisveikinant. Tačiau ne visada po atsisveikinimo žodžių tinka pridėti dar ir linkėjimų. Senesniems, mažai pažįstamiems ar labai gerbiamiems žmonėms netinka linkėti nei linksmų švenčių, nei sėkmės, nei laimės... Išleidžiant pagarbų asmenį į kelionę, nelabai

mandagu sakyti įprastą: *Laimingos kelionės!* Tokį linkėjimą reikėtų išreikšti plačiau, kad mūsų tariami žodžiai įgautų tam tikrą iškilmingumo atspalvį, pvz.: *Linkiu Jums, kad kelionėje gerai sektųsi ir kad grįžtumėt laimingai.* Arba: *Norėčiau palinkėti Jums sėkmės.*

Prie veiksmažodžio *linkėti* tinka pridėti prievoksmį ar prievoksmio reikšmę turinčius žodžius: *nuoširdiai, nuoširdžiausiai, iš širdies, iš visos širdies*, pvz.: *Nuoširdžiausiai linkiu, kad visur Jūs bendrautumėt tik su gėrį skleidžiančiais žmonėmis!*

4.4. Kartais linkėjimai perduodami per kitus asmenis, paprastai per gerus pažįstamus, artimus žmones: *Prašom* (mandagiau – *Prašyčiau*) *perduoti linkėjimų mano draugui Petriui.* Užtenka ir vieno žodžio *Linkėjimų!* (jeigu aišku, kas siunčia ir kam). Liaudiškai dar sakome: *Labų dienų!* Per kitus perduodami linkėjimai paprastai nekonkretinami – nesakoma, ko linkima. Bet galima, žinoma, pridėti ir konkrečių linkėjimo žodžių, pvz.: *Prašyčiau perduoti močiutei linkėjimų! Sveikatos! Kantrybės!*

Per senesnius, gerbtinus asmenis perduoti kam linkėjimų, labų dienų būtų nemandagu. Nebent susidarytų kokios nepaprastos aplinkybės. Štai garbingas mūsų svečias rengiasi vykti pas mūsų tėvus, o mes stokojame laiko parašyti jiems laišką. Mandagiai kreipiamės į svečią paslaugos: *Labai prašytume perduoti mūsų tėvams linkėjimų, pasakyti, kad mes sveiki, po savaitės aplankysim.*

5. UŽUOJAUTOS BEI PAGUODOS ŽODŽIAI

Nesėkmės, bėdos, nelaimės neaplenkia beveik nė vieno iš mūsų. Staiga patyrusiam bėdą artimam žmogui esame pratę pareikšti guodžiančius jausmus, tardami žodį *užuojautos!*

Bėdos ar nelaimės atveju vis kartojamas tas pats žodis *užuojautos* virsta tarsi kokia formule, lyg ir netenka savo prasmės. Pavyzdžiui, per laidotuves velionio artimiesiems nelabai malonu girdėti giminaičių, bičiulių, kaimynų tariamą vis tą patį žodį *užuojautos!*

Argi taip jau būtina šios formulės įsikibus laikytis?! Lyg nesugebėtume kaip kitaip liūdinčiam žmogui išreikšti nuoširdžią užuojautą, jį paguosti?!

Jautrios širdies ištekliai neišsenkantys. Jei mūsų užuojauta nuoširdi, žodžiai patys pasisiūlys. Tegu jie bus ir paprasti, bet vis kitokie, lankstūs, iš širdies einantys!

Labai labai užjaučiu. Kaip man gaila tavęs ir visos jūsų šeimos, ypač vaikų (motinai mirus). Liūdžiu kartu su jumis. O kad galėčiau nors kiek palengvinti jūsų sielvartą!.. Jautiesi labai pavargęs(-usi), gal galėčiau kuo padėti?

Šaltos, nusidėvėjusios frazės, dažnai girdimi trafaretai – *gyvenime visko atsitinka; galėjo dar blogiau įvykti; kiti daugiau už tave kenčia; nereikia taip verkti – verksmas nepadės; nuo nelaimės nepabėgsi...* – tik erzina kenčiantį žmogų, o ne guodžia.

Jei gauta žinia apie staigią mirtį ar kitą kokią nelaimę tavo nepaprastai sukrečia, tarytum užkanda žadą, apsilankęs liūdinčioje šeimoje nesivargink sunkiai ieškodamas tinkamo užuojautos žodžio, – geriau paspausk nukentėjusiems ranką, priglask juos prie širdies tyliai, be žodžių (tyla – gera byla; geriau jau tylą negu menką byla). Graudus tavo žvilgsnis, nuoširdus pabučiavimas bus geriausiai išreikšta užuojauta.

Žinoma, tokia tyli, jausminga užuojauta ne visur ir ne visada tinka. Juk vienaip guodžiam mums brangius šeimos narius, artimuosius, kitaip bičiulius, draugus, dar kitaip moksladraugius, bendradarbius, kaimynus. O pagarbiems, aukšto rango žmonėms gal tik retais atvejais tinka reikšti užuojautą. Nebent gyvenimo aplinkybės, dažnesnis su jais bendravimas suartintų mus su jais, tačiau reikėtų gerai apgalvoti, kaip ir kokiais žodžiais guodžiančius jausmus jiems išreikšti.

Visais atvejais užuojauta turėtų būti trumpa. Reikšti užuojautą keliais sakiniais, iškilmingu balsu, tarsi kokią prakalbą, – nederėtų! Nebent atsisveikinimo kalboje kapinėse užuojauta velionio artimiesiems galėtų būti ir ilgesnė.

6. DĖKOJIMAS

6.1. **Atrpatome už paslaugas sakyti *ačiū*, ypač ten, kur tos paslaugos teikiamos ne vienam klientui, bet visam būriui žmonių**, o per dieną net keliems šimtams. Pasičiumpame išvalytus ar išskalbtus drabužius, skalbinius, sutaisytus batus, nusipirktą daiktą – ir pro duris! Nei *ačiū*, nei išgrauš – kaip sakydavo mūsų seneliai. Argi taip sunku tarti tokį trumpą žodelį *ačiū* arba *dėkui*?! Ypač ankstesnį rytą, kai mažiau klientų.

Atiduoda mums siuvykloje pasiūtą kostiumą. Atsiimdami tariame *ačiū* ir čia pat apžiūrime, pasimatuojame. Jei randame ką taisytiną, mandagiai pasakome. O jeigu siuvėjo darbas tikrai puikus, vertas pagyrimo, jei kostiumas kaip nulietas, – kodėl mums neišreikšti pasitenkinimo, pasigėrėjimo, kodėl nepadėkoti dar kartą?! Tik jau gražesniais, nuoširdesniais žodžiais, pvz.: *labai ačiū! labai labai dėkui! nuoširdžiausiai dėkoju!*

Daugiau padėkos žodžių reikia ir mūsų kasdieniame buitiniame gyvenime. Užtvindytas štai po lietaus takelis, telkšo balutė. Kažkieno gera ranka patiesė lentą. Jau keli koją žengti ta lenta, o iš kito galo vyriškis bepradedas žingsniuoti. Jis mandagiai atšoka atgal ir praleidžia tave – moterį. Nejaugi pranyrinsi pro jį nepadėkojusi?! Atidaro mums vyriškis duris, leidžia pirma įeiti ar išeiti ir dar palaiko, kad neužkliūtume (ypač su nešuliais), – ar visada padėkojame?! Užleidžia mums vietą autobuse, troleibuse, ypač tolimesnėje kelionėje, – ar neužmirštame mandagiai tarti *ačiū*?!

Už moteriai siūlomą sėdimą vietą turėtų padėkoti ne tik pati moteris, bet ir ją lydintis vyriškis.

Net ir tada, kai siūloma vieta nežadama pasinaudoti, vis tiek reikia tarti padėkos žodį: „*Ačiū! Aš tik vieną stotelę tevažiuosiu*“. Panašiai dėkingumą reiškiamo ir kai siūlo mums kas užkąsti. Dėkojame siūlymą priimdami („*Ačiū!*“ Ir sėdamės prie stalo) ir jo atsisakydami: „*Ačiū! Ką tik su draugais pietavęs*“.

6.2. **Padėkai reikšti turime du žodžius: *ačiū* ir *dėkui***. Abu žodžiai vartojami ir šnekamojoje, ir bendrinėje kalboje; juos laikome absoliučiais sinonimais. Žodis *ačiū* yra skambesnis, bet *dėkui* yra parankesnis tuo, kad turi daugiau vedinių: *padėka, dėkoti, dėkingas*.

Padėkos žodžius paprastai vartojame gerai, taisyklingai. Tiktai kai norime išreikšti didelę padėką, griebiamės nebūdingų lietuvių kalbai konstrukcijų: *didelis ačiū, didelis dėkui*. Tai nepriimtini vertiniai iš rusų kalbos *bolšoe spasibo*. Lietuviškai reikia sakyti *labai ačiū, labai dėkui*. Kai jaučiamės nepaprastai dėkingi, tą savo dėkingumą galime išreikšti kartodami prieveiksmį: *labai labai ačiū; labai labai dėkui*. Tik be reikalo kartais įterpiam jungtuką *ir: labai ir labai ačiū (dėkui)*. Tas jungtukas čia lietuvių kalbai netinka, laikytinas klaida.

Padėką galime reikšti ne tik jaustukais *ačiū, dėkui*, bet ir veiksmažodžiu *dėkoti*, veiksmažodiniu junginiu *esu dėkingas*. Veiksmažodžiu ar veiksmažodiniu junginiu reiškiamo padėka mandagesnė, pagarbesnė negu jaustukais *ačiū, dėkui*. Prie veiksmažodžio dažniausiai dar pridedamas prieveiksmis: *nuoširdžiai (nuoširdžiausiai) dėkoju*. Pasakymas *nuolankiai dėkoju* dabar nemadingas, pasenęs, primenantis baudžiatvies laikus.

Prie būdvardžio *dėkingas* tinka prieveiksmis *labai* ar *nepaprastai*. Pasakymais *esu labai dėkingas, nepaprastai dėkingas* – gražiai, mandagiai, pagarbiai išreiškiamo didelė padėka. Vienas būdvardis *dėkingas* (be veiksmažodžio *būti* formos) lietuviškai reikšti padėkai netinka, nors pasitaiko išgirsti taip dėkojant. Pavyzdžiui, gražindamas paskolintą knygą studentas sako: *Dėkingas!* Už nupirktus produktus kaimynė taria: *Dėkinga!* Abiem atvejais geriau įprastinis *dėkui*.

Didelei padėkai reikšti tinka ilgesni pasakymai: *Visą gyvenimą būsiu dėkingas. Taip esu dėkingas, kad nesurandu žodžių. Nežinau nė kaip beatsidėkoti...*

Prašant kokios paslaugos, reiškiami išankstinė padėka: *Iš anksto dėkoju. Tik ne iš kalno!* Taip lietuviškai sakyti netinka! Netikęs ir kanceliariškas pasakymas: *Iš anksto reiškiu padėką!*

Mandagumo papročiai reikalauja tarti padėkos žodį ir tais atvejais, kai draugas ar šiaip artimas žmogus, kartais ir vyresnis, visų gerbiamas asmuo pasiteirauja, kaip gyvename, ar sveiki, kaip sekasi darbai. Atsakymą visuomet turime pradėti padėkos žodžiu: *Ačiū (dėkui), gerai! Ačiū, šiaip taip krutu* (liaudiškas pasakymas)!

O kaip mandagiausia atsakyti, kai kas nors mums taria padėkos žodį?

6.3. **Nuo senų laikų esame pratę dėkojančiam atsakyti mandagumo žodžiu *prašom*.** Mums taria *ačiū (dėkui)*, mes atsakom – *prašom!* Tačiau kuklesni žmonės mandagumo žodį *prašom* varžosi sakyti, ypač kai už kokį menkniekį jiems kas nors dėkoja. Iš tiesų maloniau tarti *prašom*, kai jaučiamės kokią didesnę paslaugą padarę, kai ta paslauga bus pareikalavusi daugiau pastangų, atėmusi daugiau laiko. Pavyzdžiui, kaimynas išvažiavo atostogų, sutikome jo reikalus tvarkyti, butą pasaugoti, gėles prižiūrėti... Grįžęs kaimynas dėkoja, o mes nesivaržydami atsakome: *Prašom!*

Yra dar liaudiškas atsakymas dėkojančiam: *Nėr už ką!* Iš kuklumo jaučiamės menkai patarnavę, nenusipelnę padėkos. Kuklų atsakymą dėkojančiam kartais išreiškiame ir kitais nuoširdumo padiktuotais žodžiais: *Ką jau čia! Menkniekis! Buvo už ką dėkoti... Ar verta dėkoti už tokį menkniekį?! Vienas malonumas Jums padėti. Štai svečias, atsisveikindamas su mumis, dėkoja: Tai gražiai pasisvečiavau! Ačiū už vaišes!* Mes kukliai atsakome: *Tokios čia mūsų vaišės...* Arba: *Prašom dažniau!* Galima sakyti ir liaudiškai: *Į sveikatą!*

Kai seniau kaimai dar nebuvo išskirstyti vienkiemiais, grįžę iš pirties šeimos nariai ir kartu maudęsi kaimynai dėkodavo šeimininkei: *Ačiū už šilumą!* Šeimininke atsakydavo: *Į sveikatą!* Palaikytinas paprotys! Ir miestiečių šeimos turėtų iš mažens pratinti vaikus, išsimaudžiusius vonioje, padėkoti motinai: *Ačiū už šilumą!* Motina gali savaip atsakyti: *Kad tik būtum sveikas!*

Nemažai yra atvejų, kai dėkojančiam nieko nereikia atsakyti. Pavyzdžiui, pranešėjas baigė skaityti paskaitą. Susirinkimo pirmininkas dėkoja visų dalyvių vardu. Tą padėką pranešėjas priima tylėdamas.

Šia proga norėtume priminti, kad paskaitininkai, baigdami kalbėti, nebūtinai turi dėkoti klausytojams už dėmesį. *Ačiū už dėmesį* virto įkyria formule! Dar keisčiau, kai prelegentas tą formulę sutrumpina, burbteli tik vieną *ačiū!* Vadinasi, jis pats sau padėkoja! Bent jau ta padėka turėtų būti išreiškiamas nors kiek kūrybiškiau, pvz.: *Dėkoju kantriems klausytojams.* Baigus paskaitą, užtenka tik nusilenkti klausytojams.

7. MANDAGUMO ŽODŽIAI PRAŠOM, PRAŠYČIAU

7.1. **Iš veiksmažodžio *prašyti* yra kilęs mandagumo žodis *prašom*, išlaikęs daugiskaitinę esamojo laiko formą,** bet gerokai nutolęs savo vartosena. Vieni kalbininkai mandagumo žodį *prašom* yra laikę prievėsniu, kiti – jaustuku.

Mandagumo žodį *prašom* nuo seno vartoja kaimo žmonės, pagarbiai kreipdamiesi į svečių visos šeimos, visų kartu esančių vardu. Ilgainiui ši veiksmažodžio *prašyti* forma sustabarėjo: neteko skaičiaus reikšmės, ėmė ryškėti ir kiek kitoks leksinis atspalvis. Dabar mandagumo žodį *prašom* vartojame priimdami svečių tiek drauge su kitais šeimos nariais, tiek patys vieni. Pasibeldęs į duris, iš kaimo žmonių lūpų išgirsti *prašom*, nors visuose namuose tebūtų tik vienas žmogus. Jeigu jaučiama, kad beldžiasi geras bičiulis, tas *prašom* dar pakartojamas: *prašom, prašom!* Duodama svečiui ko užkąsti, vaišindama susirinkusius kelis svečius, šeimininke mandagiai taria *prašom* ir visos šeimos, ir

tik savo vienos vardu. Žodžiu *prašom* perduodama žmogui ir pagarba, ir nuoširdumas, ir draugiškumas. O žodis *prašau* turi tam tikro šaltumo, oficialumo atspalvį.

Vis dėlto šalia mandagumo žodžio *prašom* atsirado sinonimiškai vartojama vienaskaitinė forma *prašau*. Mat karštieji kalbos logikos ieškotojai visą dėmesį kreipė į žodžio *prašom* formą – tai veiksmazodžio *prašyti* tiesioginės nuosakos esamojo laiko daugiskaitos pirmasis asmuo. Jų nuomone, sakyti *prašom* tinka tik tada, kai svečių priima keli asmenys, o kai vienas asmuo, reikią vartoti vienaskaitinę formą *prašau*.

Kad mandagumo žodis *prašom* yra kilęs iš veiksmazodžio *prašyti* esamojo laiko daugiskaitos pirmojo asmens, joks kalbininkas neneigia. Aišku kaip ant delno! Tačiau šio žodžio funkcija nuo jo ištakų yra gerokai pakitusi. To nepaisydami, griežtieji kalbos logikos ieškotojai bendrinės kalbos norma laiko vienaskaitinį mandagumo žodį *prašau*. Juozas Balčikonis, nepaprastai branginės liaudies šnekamąją kalbą, pirmasis šokosi pastoti kelio tai tariamai logiškesnei mandagumo formai *prašau*. Kiekviena pasitaikusia proga studentams, bendradarbiams, bičiuliams profesorius aiškindavo, kad geriau vartoti mandagumo formą *prašom*, o ne vienaskaitinę formą *prašau*.

Kad ir labai nenoromis, kalbininkams vis dėlto reikėjo įteisinti ir vienaskaitinę mandagumo formą *prašau* vien dėl to, kad ji paplitusi. Pasidžiaugti galima bent tuo, kad mūsų dienomis mandagumo forma *prašom* šnekamojoje kalboje vis dėlto dažnesnė kaip vienaskaitinė forma *prašau*.

7.2. Vienaskaitinė forma *prašau* dažnokai vartojama kanceliarinėje kalboje. Įstaigų viršininkų, vadovų raštuose greta griežtų įsakymų: *įpareigoju, reikalauju...* visiškai tinka nurodymai, išreikšti vienaskaitine forma *prašau*: *Prašau pranešti... Prašau atsiskaityti... Prašau sutvarkyti...* Tokiam vienaskaitinės formos vartojimui nieko negalima prikišti: ji čia geriau tinka kaip švelnesnė, mandagesnė forma *prašom*.

Vienaskaitinė forma *prašau* dera ir reikalavimui reikšti. Žinoma, čia daug lemia sakančiojo kalbos tonas. Griežtu, įsakmiu tonu tartas reikalaujamasis žodis *prašau* kartais tarytum rodo tam tikrą įsižeidusio asmens kultūrą. Užuot sakęs stačiokiškai: *Išėik! Netrukdyk! Išnyk iš akių!* kultūringas pareigūnas, pavyzdžiui, jūliam, pernelyg įkyrėjusiam, nepagrįstai priekabių ieškančiam ar neblaiviam klientui išreiškia piktą reikalavimą: *Prašau išėiti! Prašau netrukdyti! Prašau išnykti iš akių!*

Jeigu vienaskaitinę formą *prašau* vartotume tik ten, kur ji iš tikrųjų tinka, – nereikėtų dėl šio žodžio burnos aušinti. Bet kone kasdien išgirstame ir peiktinų dalykų.

Šnekamojoje inteligentų kalboje vienaskaitinė forma *prašau* (retkarčiais ir *prašom*) kartais virsta tiesiog parazitiniu žodžiu, kartojamu nebesuvokiant reikšmės, pvz.: *Pavėlavau į traukinį, ir, prašau, – bastykis dabar po miestą. Rytą išsimaudžiau, ir, prašau, – visą dieną aš žvalus. Rodos, ką tik atėjau, o jau, prašom, – temsta.* Užtenka tik šį beprasmišką balastą *prašau* (*prašom*) pakeisti dalelytėmis *štai, va, matai, žiūrėk* ar dar kaip kitaip, – ir pasakymai iš karto pagyvėja, pvz.: *Rytą išsimaudžiau, ir štai (matai) – visą dieną žvalus.* Parazitinis *prašau* vienur kitur įlenda ir į rašomąją kalbą; pasitaiko kartais vaikams ar moksleiviams skirtoje spaudoje, pvz.: *Buvo jis antai Kaziukas, o dabar, prašau, Kazys.*

Parazitinį *prašau* iš bėdos dar galėtume pakęsti – ne tokia čia baisi klaida ir ne taip dažnai girdima. Kalbininkams širdį ēda didesni dalykai – tai įterptinis *prašau* su liepiamosios nuosakos veiksmazodžiais: *Pakvieskit, prašau, prie telefono. Pasakykit, prašau, ar rytoj dirbat? Perduokit, prašau, bilietą.* Apie tokį įterptinį *prašau* kalbininkai daug yra rašę, aiškinę, kalbėję. Deja, reikia labai apgailestauti, kad jų patarimai neretai atšoka kaip žirniai nuo sienos (pro vieną ausį įeina, pro kitą išeina); gal nėra dienos, kurią negirdėtume: *pakvieskit, prašau; pasakykit, prašau; perduokit, prašau...* Kaip kokia epidemija tokie pasakymai pliste plinta, nors ir labai stengiamasi užkirsti jiems kelią. Tai atbuliniai *prašau*, kurių būtinai turime vengti, nuo kurių turime atprasti!

Kodėl taip vartojamus *prašau* pavadiname atbuliniais? Ogi todėl, kad jie ardo įprastą žodžių tvarką – iš sakinio priekio nulenda į kitų žodžių užnugarį, temdydami lietuviško mandagumo raišką. Tai nepageidaujami vertiniai iš rusų kalbos.

7.3. Kreipdamiesi į kitus, lietuviai nuo seno yra įpratę pirmiausia tarti mandagumo žodį, o tik paskui pageidaujamą veiksmažodį išreiškiantį veiksmažodį. Ir sakyti ne liepiamąją nuosaką (taip būtų nemandagu, skambėtų lyg įsakymas), o bendratį: *Prašom pakviesti, prašom pasakyti, prašom perduoti.*

Atbulinis *prašau* labiausiai netinka su veiksmažodžiu *imti, paimti*. Siūlant ką svečiui, duodant ką į rankas, labai nemandagu sakyti: *Paimkit, prašau!* Dar nemandagiau sakyti tiesiog: *Paimkit* (be mandagumo žodžio!). Siūlant ką ar duodant, užtenka vieno mandagumo žodžio: *Prašom!* Jei ką nors duodam, savaime aišku, norim, kad imtų.

Panašiai netinka atbulinis *prašau* ir su veiksmažodžiu *įeikite*. Kai beldžia kas į duris, labai nemandagu kviesti: *Įeikit(e), prašau!* Dar nemandagiau stačiokiškai sakyti: *Įeikit!* (be mandagumo žodžio!). Veiksmažodžio *įeiti* čia visai nereikia. Kas beldžia į duris, žinoma, nori įeiti, o kas kviečia, be abejo, kviečia į vidų. Todėl užtenka vieno mandagumo žodžio *prašom!*

7.4. Yra dar kita tradicinė lietuviška mandagumo forma – tariamosios nuosakos pirmasis asmuo – prašyčiau, prašytume. Gaila, kad inteligentų šnekamojoje kalboje ši mandagumo forma palyginti retai girdima.

Vartodami formą *prašyčiau (prašytume)*, lietuviai labai subtiliai išreiškia švelniausią kreipimąsi į asmenį ko nors tikėdamiesi. Nedrįsdamas pasakyti, kad pageidaujamas veiksmas ar daiktas labai reikalingas, naudingas ar teikiantis malonumo, prašantysis iš kuklumo ir pagarbos asmeniui, į kurį kreipiasi, stengiasi kuo švelniau tą savo pageidavimą išreikšti.

Tariamosios nuosakos forma *prašyčiau (prašytume)* dažniausiai vartojama, kai prašoma kokios paslaugos, pvz.: *Prašyčiau padėti man tą akmenį išritinti. Prašytume, kaimynėli, į talką – rytoj kraustomės į kitą butą! Prašytume visada laiptinės duris uždaryti!* Kreipiantis raštu į įstaigos vadovą, ko nors prašant, taip pat geriau tiktų tariamosios nuosakos mandagumo forma, pvz.: *Prašyčiau leisti mane nemokamų atostogų... Prašyčiau skirti man sanatorinį kelialapį...*

Gyvenimo tempas verčia mus skubėti. Dėl to skubėjimo labiausiai nukenčia mandagumo žodžiai *prašom, prašyčiau*, ypač šeimose. Įpratome artimiesiems sakyti, liaudiškai tariant, be ceremonijų: *nupirk! nunešk! atiduok!* Taip mat trumpiau. O juk mandagiau būtų pridėti jaustuką *prašom* – nepašykštėkim šio žodžio: *Prašom nupirkti! prašom nunešti! prašom atiduoti!* Arba dar švelniau: *Gal, Jonuk, nupirktum! Ar neneštum?!*

Kartais nesusigaudome ir kaip atsakyti, kai kas nors mūsų atsiprašo. Stuktelėjo kas autobuse, užkliudė prasilenkdamas gatvėje, tarė *atsiprašau*, o mes automatiškai negalvodami atšauname: *prašau!* Išaina nei šis, nei tas. Tarsi prašytume, kad stukteltų dar kartą... Mandagumas reikalauja užkliudžiusiam ir atsiprašiusiam žmogui tyliai nusilenkti, išreikšti atleidimą. Palenkiant galvą, tinka liaudiškai pusbalsiu atsakyti: *Nieko! (Nieko tokio!)*

Kas kita, kai žodis *atsiprašau* tariamas pageidaujant, kad pasitrauktume iš kelio, leistume praeiti. Tuo atveju į žodį *atsiprašau* atsakome įprastu *prašom* ir pasitraukiame į šoną.

Galime pasidžiaugti, jusdami atgyjančią mandagumo žodžių *prašom, prašyčiau* vartoseną. Vis dažniau pagal lietuvišką kalbos dvasią jie girdimi įstaigose, per radiją ir televiziją.

8. MANDAGUS KREIPIMASIS Į NEPAŽĪSTAMUS, PASITEIRAVIMAS

8.1. Ne visi esame pratę mandagiai užkalbinti nepažįstamą žmogų, kreipdamiesi į jį kokių reikalu, ko nors pasiteiraudami.

Sostinės gatvėse sutiktų praeivių vaikai neretai teiraujasi, kuri dabar valanda. Kaip malonu, kai koks pirmaklasis ar antraklasis pypliuukas pasirodo kartais esąs mandagesnis už aukštesniųjų klasių mokinius: *Atsiprašau! Gal galėtumėt pasakyti, kuri dabar valanda?* Girdi malonų vaikišką balselį ir nejučiomis nusišypsai.

Ne tik žodis *atsiprašau*, bet ir kiti tokio kreipimosi žodžiai verti pagyrimo: *Gal galėtumėt pasakyti...*

Klausiamoji bei abejojamoji dalelytė *gal* kartu su tariamosios nuosakos veiksmažodžiu *galėtumėt* labai mandagiai, labai švelniai išreiškia kreipimąsi į nepažįstamą vyresnį ar šiaip gerbtiną žmogų. Panašiai ir gatvėje mažai pažįstantis miestą žmogus mandagiai kreipiasi į praeivį: *Atsiprašau! Ar negalėtumėt paaiškinti, kaip čia tiesiausiu keliu pasiekti geležinkelio stotį?*

8.2. Taigi, kai reikia kreiptis į nepažįstamą žmogų, ko pasiteirauti, nepašykštėjime mandagumo žodžio atsiprašau. Tačiau, jeigu šis žodis tariamas šiurkščiu balsu, jei stačiokiškai formuluojamas pats klausimas, – nė kalbos negali būti apie klausėjo mandagumą.

Visai kitokio mandagumo reikia laikytis kreipiantis į specialius informacijos skyrius. Pavyzdžiui, geležinkelio ar kitokiose susisiekimo stotyse, didelėse įstaigose, įmonėse, ypač susidarius nemažai norinčių pasiteirauti žmonių, – aplinkybės verčia kuo trumpiau, be atsiprašymo, be jokių įžangų formuluoti klausimą ir, gavus atsakymą, nepridėti be būtino reikalo papildomų bei patikslinamų klausimėlių.

9. IR GINČYTIS REIKIA MANDAGIAI

Kasdien bendraujame su žmonėmis, kasdien su jais kalbamės. Vienaip su šeimos nariais, kitaip su mokslo draugais, dar kitaip įvairiuose pobūviuose, ekskursijose, kultūrinuose žmonių susibūrimuose.

Jau išaugę iš to paauglystės amžiaus, kai baimė, kad kas nors iš klasės draugų, gink Dieve, nepavadintų mamytės sūneliu, dukrele... Ta baimė gal buvo padiktavusi šiurkščius santykius su tėvais... Dabar jau galiu į jus kreiptis kaip į subrendusį geros valios žmogų, pasiryžusį laikytis mandagumo ne tik viešose vietose, bet ir namų aplinkoje, draugų susibūrimuose.

Svarbiausias būtų patarimas – **niekada nesistenkite prasikišti iš kitų, nesistenkite kitų nustelbti** savo gabumais, iškalba, taikliomis replikomis. O jei dar nesidrovėsite viešai tarti užgaulų ar paniekos žodį, nemanykite būsią laikomi pranašesni už kitus. Kuo labiau jūsų aštraus liežuvio strėlės smigs į kitų širdis, tuo didesnio susilauksite atšiaurumo, net ir paniekos!

Jaunesnio amžiaus žmonėms ypač santūriai reikėtų laikytis vaišėse ar kokiuose kitokuose susibūrimuose, kur dalyvauja pagyvenusio amžiaus garbingų žmonių.

Didesniuose susibūrimuose, kai vyresniųjų nedaug, jaunimas jaučiasi laisvai, – bematant įsisiautėja jaunystė ir išryškėja nuomonių bei pažiūrų skirtumai. Na ir prasideda ginčai! Iš pradžių ramiai dėstomi logiškai pagrįsti argumentai. Tolyne vis labyn stengiamasi vienam per kitą ryškinti bei stiprinti savo požiūrį, žūtbūt laimėti! Ir ką gi – karštuoliai kelia balsą, stengiasi kitus perrėkti... Kad jų tariamoji ar tikroji tiesa laimėtų, griebiasi paskutinio, deja, nekultūringo ginklo: nukreipia visus savo samprotavimus jau ne į ginčų objektą, bet į pašnekovą. Kliūva jo išsilavinimo stoka, nelogiškas protavimas, net ir charakterio ypatybės...

Taigi – susirinko draugai, o išeidami namo jau net rankos vieni kitiems nebepaduoja. Atseit – priešai...

Deja, ne tik jauni, bet ir pagyvenę, netgi garbaus amžiaus sulaukę žmonės, ginčui kilus, ne visada geba mandagiai, kultūringai, ramiai dėstyti savo mintis, pažiūras, nereikšdami pašnekovui nepalankių jausmų.

Jeigu vis dėlto pašnekovas užsispyręs laikosi savo nuomonės, geriausiai ramiu balsu, mandagiai jam pareikšti, kad nuomonių skirtumas – ne kliūtis taikiai bendrauti.

Kartais, itin įsisiautėjus audringiems ginčams, tik ramaus charakterio, brandžios sielos asmenybė savo autoritetu gali sutramdyti karštuolių įtampą.

10. SUSIPAŽINIMAS

Sueidami į formalią pažintį, pirmiausia prisistatome. Arba gali kas nors mus pristatyti, supažindinti.

10.1. **Prisistatydami pasisakome pavardę, profesiją.** Jaunesnis, mažiau žinomas žmogus paprastai prisistato pirma, vyresnis, garbingesnis – paskui. Vyriškis pirmas pasisako pavardę, moteris – tik išgirdusi jo pavardę, pasako savąją. Susipažįstant su brandesnio amžiaus vyriškiais, jaunutėms merginoms derėtų pirmosioms prisistatyti.

Studentai ar šiaip jaunuoliai, bičiuliškai susipažindami, gali pavardės nepasisakyti. Užtenka tik vardo. Sakant vardą, galima išreikšti ir pageidavimą būti vadinamam trumpąja ar malonine jo forma, pavyzdžiui: *Aš Rimtautas, bet prašom vadinti Rimu – taip mane vadina draugai...* Tačiau susipažįstant su vyresniu, gerbtinu žmogumi, pasisakyti tik vardą – būtų labai nemandagu!

Prisistatyti visada būtina, kreipiantis koku reikalu į vyresnį ar gerbtiną asmenį.

Dažniausiai vis dėlto susipažįstame per tarpininkus. Paprastai jaunesnis pristatomas vyresniam, vyriškis – moteriai, vienas asmuo keliems asmenims. Vėliau atėjęs svečias pristatomas jau esantiems svečiams.

10.2. **Supažindinant pasakomos pristatomųjų asmenų pavardės ir trumpai užsimenama, kas jie tokie.** Pavyzdžiui: *Prašom susipažinti – mano studijų draugas Gintaras Vaitkus, architektas. O čia Ona Augaitytė, dailininkė.*

Kai pristatomas brolis, pavardės sakyti nereikia, užtenka tik vardo, o supažindinant su ištekėjusia seserimi, pavardę pasakyti būtina.

Jeigu supažindinantis asmuo nepasako pristatomųjų pavardžių, – paduodant ranką, reikia jiems patiems pasisakyti. Pavardės turi būti sakomos aiškiai. Burbtelėti panosėje vos girdimu balsu – tai negerbti asmens, su kuriuo sueinama į pažintį.

Nenugirdus pavardės, reikėtų nesivaržant paprašyti ją pakartoti: *Atsiprašau, nelabai nugirdau jūsų pavardę.*

Jei pasitaiko, kad supažindinami jau pažįstami žmonės, paprasčiausiai galima apie tai užsiminti. Tokią užuominą geriau būtų pasakyti jaunesniam: *Man rodos, aš jau esu Jums pažįstamas.* Arba: *Mes jau kažkada esame susipažinę.* Jeigu asmuo tą susipažinimą bus primiršęs, turėtų mandagiai atsiprašyti: *Atleiskit, išdilo iš atminties* ar kaip kitaip. Tačiau garbingam, plačiai žinomam rašytojui, aktoriumi, pasižymėjusiam mokslininkui... priminti jau įvykusį susipažinimą būtų didelis netaktas, ypač jeigu pats esi mažai žinomas visuomenėje asmuo.

Pristatant vieną žmogų keliems, garsiai ir aiškiai pasakoma jo pavardė. Pristatomasis asmuo truputį linkteli. Norint pristatyti vėliau atėjusį svečią jau esamiems svečiams, nedera pertraukti bendro svečių pokalbio. Reikėtų palaukti, kol jie, pastebėję atvykusįjį, patys pritils.

Rašytojų, aktorių, solistų pristatinėti nereikia, jeigu jaučiama, kad svečiai juos pažįsta bent iš matymo, iš viešų pasirodymų scenoje ar per televiziją, o kiti gal ir asmeniškai. Mažiau žinomus aktorius, solistus, visuomenės veikėjus tinka pristatyti užuominomis, pavyzdžiui: *Solistas Narbutas, be abejo, svečiams pažįstamas, žinomas.* Po tokios užuominos vienu kitu sakiniu galima šiek tiek plačiau apie tokį svečią ir jo veiklą pasakyti.

Mokytoją mokiniam pristato mokyklos direktorius, naują darbuotoją įstaigoje, įmonėje – skyriaus, cecho ar kitokio padalinio viršininkas. Paskaitininką, oficialų svečių auditorijai pristato susirinkimo

pirmininkas ar kokio minėjimo, suvažiavimo organizatorius. Koncerto programos atlikėjus pristato programos pranešėjas.

11. KALBAMĖS TELEFONU

11.1. **Nukėlę čirškiančio telefono ragelį, atsiliepti galime dvejopai: lietuviškai *klausau* arba tarptautiniu žodžiu *alió*.** Abu variantai geri; lietuviškasis *klausau* mūsų dienomis dažnesnis. Tarptautinį *alió* ne visi taisyklingai tariame. Kirčiuoti reikia paskutinį skiemenį su ilguoju *o* ir tarti su minkštu priebalsiu *l*. Taigi *alió* (ne *àlio* ir ne *alõ*)!

Nedera atsiliepti teigiamuoju žodžiu *taip*. Pokalbis dar nepradėtas – nėra ko nei teigti, nei neigti: nei sakyti *taip*, nei *ne*. Ta pačia proga primename, kad ir buitinėje kalboje, išgirdus vardu šaukiant, nedera atsiliepti teiginiu *taip*! Reikia sakyti *klausau*!

Ar visada tinka telefonu atsakyti žodžiu *klausau* arba *alió*? Ne, ne visada! Įstaigų, įmonių, organizacijų ar kitokių kolektyvų atsiliepimas telefonu turi būti informatyvus, kad nereikėtų klausti, ar pataikyta ten, kur norėta skambinti. Taigi atsiliepiantis darbuotojas, be jokio *alió* ar *klausau*, turi pasakyti įstaigos, skyriaus, cecho ar kitokio padalinio pavadinimą, bent užuominą.

Pavyzdžiui, skambiname į Lietuvos kalbos instituto Žodynų skyrių. Išgirstame atsiliepimą: *Institutas!* arba *Žodynų skyrius!* arba tiesiog *Žodynai!* Visi variantai geri. Mums aišku, kad pataikėme, kur norėjome.

11.2. **Išgirdę atsiliepimą, paprastai tariame pasisveikinimo žodžius *labas rytas (laba diena ar labas vakaras)* ir pasisakome, kas skambina.** Skambindami oficialiu reikalu įstaigos vardu, pasakome įstaigą ar jos padalinį ir savo pareigas. Tada trumpai išdėstome reikalą.

Ar visada pokalbį telefonu reikia pradėti sveikinimosi žodžiais? Žinoma, ne visada! Skambinant į įstaigas, įmones, gamyklas, buitinių paslaugų įmones, kai mums rūpi trumpa informacija ar norime paprašyti ką pakviesti prie telefono, nereikia nei sveikintis, nei prisistatinėti. Bent jau pasisveikinus nedaryti pauzės, nelaukti atsakymo. Juo labiau nereikia sveikintis skambinant į greitąją medicinos pagalbą, policiją, susisiektimo stočių ir kitas informacijas.

Skambintojo prisistatymas neretai pradedamas įkyrėjusiu trafaretu *Jus trukdo...* Į įstaigas, įmones taip kreiptis nederėtų! Ypač netinka toks kreipimasis į buitinių paslaugų dirbtuves: batų taisyklą, siuvimo ateljė, kirpyklą ir kt. Jų darbuotojai juk tam ir yra, kad į juos kreiptumės, jiems darbo duotume. Nė kalbos negali būti apie jų trukdymą! Prisistatykime pagal reikalą paprasčiausiai: *Čia kalba... Į Jus kreipiasi...*

Prisistačius skambintojui, turėtų prisistatyti ir asmuo, kuris atsiliepia, jeigu su juo bus kalbama, jei neprašoma ką pakviesti. Jei atsiliepiantis asmuo nepasisako, kas esąs, skambintojas gali mandagiai paklausti: *Atsiprašau, su kuo aš kalbu?*

11.3. **Asmeniniais reikalais kreipiantis, dažniausiai jokio prisistatymo nereikia.** Taip pat nereikia prisistatyti ir trumpai ko nors klausiant, teiraujantis. Turim įprasti į įstaigas, įmones, organizacijas, informacijas kreiptis trumpai, glaustai, nesakyti nė vieno nereikalingo žodžio.

Draugams, pažįstantiems vienas kito balsą, paprastai neprisistatome.

Jei pasitaikė apsirikus ar dėl techninių nesklandumų telefonu susijungti ne su tuo numeriu, į kurį taikyta, reikia mandagiai atsiprašyti ir tik tada padėti ragelį. Susierzinus, nė žodžio netarus, mesti ragelį arba stačiokiškai nustebus klausti: *Kas čia? Kas čia toks kalba? Kaip čia? Kodėl?* – būtų labai nekultūringa! (O ką besakyti, jeigu kam išsprūstų dar koks keiksmažodis!..)

Jei girdėti pašalinių garsų ar kieno kito pokalbis, reikia mandagiai pasiūlyti: *Kažkas čia trukdo, aš paskambinsiu iš naujo (perskambinsiu).* O jeigu pokalbis nutrūksta, mandagumas reikalauja tuojau iš

naujo paskambinti ir paaiškinti: *Kažkodėl nutrūko kalba – išsijungė. Ar gerai dabar girdėti?* Antraip galima pamanyti, kad pašnekovas metė ragelį...

Jeigu kalbėdami telefonu ko neišgirstame, gerai nesuprantame, neklausinėkime stačiokiškai: *Ką sakai? Ką? Kas? Mandagiai pasakykime: Atsiprašau, neišgirdau!* arba: *Atsiprašau, nesupratau! Prašyčiau pakartoti!*

Pritarinėti pašnekovo kalbai tvirtinamuoju žodžiu *aha* nederėtų. Juo labiau nemandagu pritarinėti mykiamuoju garsu *mhm*. Kai pašnekovas ilgiau ką aiškina ar mums ką pasakoja, neblogai kartais įsiterpti žodžiu *taip* (bičiuliškai tinka ir *taigi*), duodant ženklą, kad ryšys su kalbėtoju nėra nutrūkęs, telefonas neišsijungęs.

11.4. Beveik kasdien mums reikia prašyti pakviesti ką prie telefono. Dažnai sakome tiesiog: *Pakvieskit (tą ir tą)*. Tai nemandagus prašymas – tarsi įsakymas! Taip pat dažnai girdime: *Pakvieskit, prašau...* Apie tokią mandagumo formos *prašau* vartoseną jau esame kalbėję (žr. 7.2 ir 7.3). Dar kartą priminsime, kad įterptinis mandagumo formos *prašau* su veiksmažodžio liepiamąja nuosaka vartojimas yra skolintas iš rusų kalbos, laikytinas klaida. Metas jau būtų atprasti nuo tokio prašymo – visada mandagiai išreikškime savo pageidavimą: *Prašom* (arba: *Prašyčiau*) *pakviesti prie telefono...*

Jeigu žinome, kad kviečiamasis asmuo ne arti prie kvietėjo, jei nelengva jį surasti, pageidaudami dar pridėkime prieveiksmį *labai*: *Labai prašau pakviesti...* arba sakykime *Prašyčiau pakviesti...* Arba vartokime tariamąją nuosaką su dalelytėmis *gal, ar*: *Gal pakviestumėt...* *Ar negalėtumėt pakviesti...* *Gal kartais pakviestumėt...* *Norėčiau kalbėti su Benediktu...* *Ar kartais nesutiktumėt pakviesti...* *Gal nebūtų sunku iš penkto kambario pakviesti laborantę Giedrę – ten niekas neatsako. Gal Jūsų labai neapsunkinčiau – norėčiau prašyti pakviesti iš gretimo buto mano seserį – labai svarbus reikalas!*

Tariamąsios nuosakos formas su žodeliais *gal, ar, kartais* labai mėgsta vartoti senosios kartos žmonės. Toks švelnus mandagumas kalbant labai praverčia. Tai pavyzdys vaikams, paaugliams.

Į prašymą ką pakviesti neretai atsakoma: *Minutėlė!* Kur tik skambini – į įstaigą ar į butą – ir prašai ką pakviesti, paprastai išgirsti vienodą atsakymą: *Minutėlė!* O jei kviečiamasis asmuo čia pat, tai ir – *Sekundė! Sekundėlė!* Geriausi žodžiai pasidaro įkyrūs, kai juos dažnai ta pačia reikšme, tokiomis pat aplinkybėmis nuolat kartojame. Įkyrios ir tos minutėlės, sekundės, sekundėlės... Be to, tas minutėles, sekundėles peikiame ne vien dėl to. Jos vartojamos ne pagal lietuvių kalbos dvasią. Jei prašomasis asmuo čia pat, mes tariame mandagumo žodį *prašom* ir paduodame ragelį. O jei reikia eiti kviešti į kitą kambarį, sakome: *Prašom palaukti, tuojau pakviesiu* arba: *Tučtuojau pakviesiu*, arba: *Gerai, pakviesiu* (draugiškai).

Primintinas dar vienas įsidėmėtinas dalykas, dažniausiai iš vaikų kalbos. Suskambus telefonui, pribėga vaikas ir, išgirdęs pageidavimą: *Gal galima mamytę*, vaikiškai kartodamas prašomąjį mandagumo žodį, atsako: *Galima!* (Deja, ne tik vaikai, kartais mamytės ir tėveliai taip atsako!) Nemandagu taip atsakyti! Tarsi būtų duodamas leidimas, sutikimas. Lietuviškiau ir mandagiau skambinančiajam būtų prašyti: *Gal galėtum(ėt) pakviesti...* *Prašyčiau pakviesti...* Vaikui tinka ir tiesiog sakyti: *Pakviesk, Jonuk, mamytę!*

Kartais girdime telefonu bičiuliškai teiraujantis: *Kur tu dabar r a n d i e s i?* Neleistinai vartojamas čia veiksmažodis *rastis*. Reikėtų klausiti: *Iš kur skambini? Kur dabar esi?* Vyresnių, gerbtinų žmonių taip klausiti iš viso neder! Mandagumas reikalauja pagarbiau klausimą formuluoti: *Atsiprašau! Norėčiau pasiteirauti, iš kur Jūs skambinate?* Nevertėtų žavėtis įmantria, iškilmingai skambančia, bet trafaretu virtusia, nuvalkiota fraze: *Gal galėčiau žinoti Jūsų koordinates?!*

11.5. Įstaigų viršininkų sekretorės neretai nusiskundžia telefono klientų nemandagumu. Sučirškus telefonui, vos tik pakėlusios ragelį išgirsta įsakmų reikalavimą: *Duokit man direktorių!*

Duokit man vedėją (viršininką)! Toks stačiokiškas reikalavimas rodo, kad kartais ir išsilavinę žmonės išleidžia iš akių mandagumo abėcėlę! Kita vertus, veiksmažodis *duoti* čia logiškai nesuprantamas. Juk direktorius, vedėjas ar viršininkas – ne daiktai, kuriuos sekretorė reikalaujantiems galėtų duoti!

Kreipiantis į sekretorę, geriausia paprašyti trumpai, aiškiai ir mandagiai: *Norėčiau (pageidaučiau) kalbėti su direktoriumi (vedėju, viršininku). Prašyčiau sujungti su...* Žinoma, pirmiausia reikia prisistatyti kas prašo!

Neretai pasitaiko ir keistų, nemandagių teiravimųsi. Skambina kas į įstaigą ir smarkiu balsu klausia: *Ar direktorių (vedėją) turit?* Sekretorė jau įpratusi atsakyti: *Turim!* arba: *Neturim!* Lietuvių kalbos normos neleidžia nei taip klausti, nei atsakyti. Jeigu kas menkai pažįstamas, pas mus apsilankęs, teirautųsi: *Brolį turit?*, atsakytume: *Taip, turiu brolių, tik šiuo metu jo nėra namie.* Kai mums rūpi žinoti, ar pageidaujamas asmuo yra (įstaigoje, bute), tai taip ir klauskime: *Ar direktorius yra?* (beje, ir kirčiuokime *yrà*, o ne *yra!*). Tik niekada nevertokime pasakymo: *Ar direktorius yra pas save?*

Jei asmens, kuriam skambiname, nėra, jis kur išėjęs ar išvykęs, nedera klausti: *O kada jis pasirodys?* Juk visi viršininkai, tarnautojai, darbininkai ateina į įstaigą *dirbti*, o ne *pasirodyti!* Tad reikia teirautis: *Kada jis bus? Kada grįš? Kada jam paskambinti? Ar galėčiau dar šiandien jam paskambinti?* Už informaciją, nors ji mums ir nepalanki būtų, visuomet reikia padėkoti.

Jeigu skambintojas, prašantis vadovo, neprisistato, sekretorė turėtų pasiteirauti: *O kas čia prašo? Kaip pranešti direktoriui, kas prašo?*

11.6. Naudinga žinoti apie pokalbių telefonu pobūdį bei trukmę.

Nors ir nebūtų normuojamas pokalbių telefonu laikas, vis dėlto nederėtų pačiam gaišti ir kitą gaišinti tuščiais pasiplepėjimais. Svarbiausia neišleisti iš akių, kad užimtas telefonas trukdo kitiems, kartais labai svarbiu, neatidėliotinu reikalu kreiptis į mūsų gaišinamą pašnekovą ar į mus pačius. Jei numatome, kad reikalas verčia kiek ilgiau kalbėti, pirmiausia atsiklauskime, ar pašnekovas galėtų ilgiau su mumis užtrukti, ar nesirengia kur išeiti, ar neturi kokių svarbių darbų; o gal šiuo metu koks svečias yra apsilankęs?

Mandagus, kultūringas žmogus visur santūrus. Tačiau jis nėra bejausmis, ledinis. Kur reikia, moka tarti šiltesnį žodį, parodyti savo bičiuliškumą. Tačiau leisti į ilgus pokalbius telefonu jis privengia. Supranta, kad mandagiau siūlytis ateiti į namus ar kur susitikti ir akis į akį pasikalbėti. Ypač trumpi turėtų būti pasikalbėjimai automatiniu telefonu, kai laukia keli ar daugiau žmonių. Jei kas ilgokai užtrunka kalbėdamas, nemandagu belsti, bartis, priekaištauti. Reikia ramiai, mandagiai priminti, kad yra laukiančių, skubančių.

Telefonu nedera atskleisti paslapčių: nei tarnybinių, nei asmeninių. Nei savo, nei namiškių, nei šiaip žmonių. Nedera kitus kritikuoti, apkalbėti, juo labiau šmeižti! Asmeniniais reikalais vengtina skambinti bičiuliui į įstaigą, tarnybiniams – į namus. Geriausia telefonu susitarti, kada ir kur pageidaujama reikalais pasikalbėti. Nemandagu telefonu ko prašyti mažai pažįstamą asmenį, juo labiau aukštesnį pareigūną.

Mūsų dienomis, kai visi taip stokoja laiko, gyvenimo tempas verčia pripažinti telefoną kaip patogiausią bendravimo priemonę ne tik su šeimos nariais, bičiuliais, giminėmis. Jau nebelaikoma tradicinio etiketo pažeidimu sveikinti telefonu ir tolimesnius pažįstamus, gerbtinus žmones didžiųjų švenčių (Kalėdų, Naujųjų metų, Velykų), vardinių ar kokia kita proga, prireikus reikšti jiems padėką, kartais ir užuojautą. Labai tiktų padėką ar užuojautą dar pareikšti ir laišku ar specialiu vizitu.

Nemandagu skambinti telefonu anksti rytą ar vėlai vakare, nors ir žinotume, kad mūsų bičiulis tuo metu nemiega. Jei vis dėlto reikalas spiria nepatogiu laiku skambinti, pokalbį reikia pradėti nuo atsiprašymo.

Tiesą sakant, žodis *atsiprašau* per retai tariamas kalbantis telefonu. Bent jau baigdami ilgesnį pokalbį, turėtume nepamiršti atsiprašyti pašnekovo už sugaišintą laiką. Jei reikia, ir padėkoti už nuoširdumą, patarimus, už gerą žodį, už suteiktą pagalbą...

Prieš dėdami ragelį nepamirškime ir atsisveikinimo žodžių: *sudiev! gyvenkim sveiki!* ar įprastinių kitokių. Vakare pokalbį telefonu baigiame linkėdami *labos nakties (labanakt!), gero poilsio!*

12. KAIP RAŠOME LAIŠKUS

12.1. **Pagarbiems žmonėms oficialiai rašomi laiškai turi būti trumpi.** Svarbu pasistengti glaustai reikšti mintis, kreipiantis koku reikalu į jstaigos vadovą. Geriausia pradėti be ilgesnės įžangos, eiti tiesiog prie reikalo. Trumpai drūtai, kaip liaudis sako, o svarbiausia – aiškiai.

Kas kita laiškai tėvams, broliams ar seserims, bičiuliams, draugams. Čia plati dirva kūrybinėms galioms. Vienaip rašome turėdami konkretų reikalą, kitaip – tik draugiškumą palaikydami, o tėvams, pavyzdžiui, – nuoširdžią pagarbą ir meilę reikšdami. Mandagumas ir pagarba asmeniui, kuriam rašomas laiškas, reikalauja kiek primiršti save, daugiau domėtis adresatu, jo šeima. Bent jau laiško pradžioje nederėtų apie save rašyti. Rečiau reikėtų vartoti įvardį *aš*, kad mūsų asmuo atsidurtų lyg ir šešėlyje.

Išimčių, žinoma, gali būti. Štai mes važiuojame į tolimą turistinę kelionę, o draugai, broliai, seserys, ypač tėvai, laukia iš mūsų laiško, domisi, kaip mums sekasi, lydi mus kelionėje savo mintimis... O tų kelionės įspūdžių – begalės! Tad ir pradėkime nuo jų, išliekime susikaupusius jausmus, pasidžiaukime nuostabiais vaizdais, kitų kraštų kultūros bei meno vertybėmis ir kt. Tik neįsileiskime į smulkmenas – juk visko laiške neišpasakosi... Svarbu pasidomėti ir mūsų artimųjų – tėvų, brolių, seserų ar draugų gyvenimu...

12.2. **Mūsų senoliai pradėdavo laišką pasisveikinimu ir baigdavo atsisveikinimu.** Nors šio papročio šiandien ir nebesilaikome, tačiau mūsų nuoširdumo niekas negali varžyti! Štai motina rašo laišką išsiilgusi sūnaus ir laiško antraštėje visai gražiai kreipiasi: *Sveikas, Sūneli!* Panašiai rašydami ir mielam draugui pradėdame laišką antraštiniais kreipiniais: *Sveikas gyvas! Labas labutis! Sveika, Onute!* Suprantama, tokiais familiariais sveikinimosi žodžiais laišką tinka pradėti tik artimiems, gerai pažįstamiems, į bičiuliškus santykius suėjusiems žmonėms.

Jei turime už ką dėkoti, geriausia laišką pradėti padėkos žodžiais. Senu mūsų tėvų papročiu pirmiausia dėkojame už laišką. Tačiau labai įkyru būtų, jei kiekvieną kartą pradėtume vis tuo pačiu sakiniu: *Ačiū (Dėkui) už laišką!* Daug maloniau adresatui skaityti tokią pradžią: *Mielas Tavo laiškas – yra už ką padėkoti!* Užtenka kartais tik pasidžiaugti, pasigėrėti laiško mintimis, nebereikia nė padėkos žodžių. Vis dėlto ir dažniau susirašinėjant, bent šiek tiek tokia užuomina apie gautą laišką turėtų būti, kad nekiltų abejonių, ar kur jis nedingęs.

Po padėkos žodžių ar užuominos apie gautą laišką įprasta, rašant atsakymą, pasidomėti adresato ir jo artimųjų gyvenimu, sveikata, darbais. Tačiau rašydami mažai pažįstamiems žmonėms, turėtume būti labai atsargūs, santūrūs. Vyresnių, gerbtinų žmonių nemandagu teirautis apie sveikatą, sėkmę.

Laiško gale paprastai prašoma perduoti linkėjimus šeimos nariams, kaimynams, bičiuliams. Tačiau mažiau pažįstamiems, gerbtiniams žmonėms tokie linkėjimai netinka!

Reikėtų dar priminti elementarų mandagumo reikalavimą – nedelsti atsakyti į gaunamus laiškus!

12.3. **Rašydami laišką, visada gerai apgalvokime kiekvieną žodį, kiekvieną sakinį.** Parašę dar kartą nuo pradžios iki galo atidžiai perskaitykime. O jei taisydami subraukėme, įterpėme prierašų, perrašykime švariai iš naujo. Nebent laiškas būtų skirtas labai artimam žmogui, tada ir dėl tų taisyčių nereikėtų varžytis.

Nepaprastai apgalvoti, sklandžiai, kūrybiškai parašyti turi būti specialūs sveikinimo laišakai, ypač vyresniems asmenims. Sveikinimo, padėkos, atsiprašymo, užuojautos laiškus mandagumas reikalauja rašyti ranka.

12.4. Laišką paprastai pradedame kreipiniu. Kreipimosi žodžiai gali būti labai įvairūs. Tėvams, globėjams, auklėtojams laiško kreipinyje tinka išreikšti meilę, pagarbą, iškelti gerąsias jų savybes, pvz.: *Mielieji Tėveliai! Mūsų brangioji, mūsų geroji Močiute! Mylimoji Teta ir mano Sesute Aušryte! Į mažai pažįstamus, gerbtinus žmones reikia kreiptis santūriai, pagarbiai, pvz.: Gerbiamasis Profesoriau! Gerbiamoji Daktare!* Į visai nepažįstamus žmones tinka kreiptis tiesiog *Gerbiamasis (-oji)!* Tik į labai artimus draugus kreipiamės vardu.

Palyginti dažnai laiškų kreipiniuose vartojamas prievoksmis *didžiai*, pvz.: *Didžiai gerbiamas Akademike! Didžiai gerbiama Auklėtoja!* Kartais prievoksmis *didžiai* pridedamas prie įvardžiuotinės formos *gerbiamasis, -oji*. Žodžių junginys *didžiai gerbiamasis, -oji* prieštarauja lietuvių bendrinės kalbos normoms, laikytinas klaida! Prievoksmiai su įvardžiuotiniais būdvardžiais ar įvardžiuotiniais dalyviais nevartojami.

Daug kam kyla abejonių – ar būtina senu papratimu laiško kreipinį rašyti iš didžiosios raidės?

Antraštiniame laiško kreipinyje, taip pat ir visame laiško tekste didžiosios raidės, šalia kitų gramatinių funkcijų, atlieka ir mandagumo funkciją. Pradėti laiško antraštėje kreipinį mažąja raide – būtų nemandagu! Aišku, ne visi antraštinio kreipinio žodžiai rašomi iš didžiosios raidės. Jungtuko *ir*, prielinksnių, prievoksmių, žinoma, taip pat įvardžių *mano, mūsų* – niekas nerašo iš didžiosios raidės ir nedera taip rašyti. Nėra reikalo didžiąja raide pradėti ir įvardžiuotinių ar neįvardžiuotinių būdvardžių, dalyvių: *gerasis, -oji, gerbiamasis, -oji, brangusis, -ioji, mielasis, -oji...* Nebent tie įvardžiuotiniai būdvardžiai ar dalyviai būtų vartojami daiktavardiškai, pavyzdžiui: *Mano Brangusis!* Bet jei dar pridėtume vardą, – įvardžiuotinį būdvardį rašytume iš mažosios raidės: *Mano brangusis Andriau!*

Tradicinis mandagumas reikalauja ir visame laiške iš didžiosios raidės rašyti asmenį ar asmenis, į kurį ar kuriuos laiško antraštėje buvo kreiptasi, nors tas asmuo ar tie asmenys būtų minimi tik įvardžio forma. Įsidėmėtina taisyklė: ne tik gerbtiniams asmenims, tėvams, globėjams, auklėtojams, bet ir broliams, seserims, net artimiems draugams laiškuose įvardžiai *Tamsta, Jūs*, net ir familiarus įvardis *Tu* rašomi iš didžiosios raidės. Ir visų tų įvardžių linksniai: *Tamstos, Jūsų, Tavęs; Tamstai, Jums, Tau* ir t. t. Iš didžiosios raidės laiške derėtų rašyti ir adresatų šeimos narius. Štai po atostogų, pasisvečiavęs pas dėdę, grįžta moksleivis namo. Laiške dėdei rašo: *Grižęs namo, daug pasakojau savo broliui ir sesutei apie Jūsų, gerasis Dėdė, sodą, apie vaišingosios Dėdėnės triušius, apie geraširdę Močiutę...*

12.5. Ta pačia proga gal ne pro šalį būtų užsiminti apie didžiųjų raidžių mandagumo funkciją ir kitais atvejais (ne vien laiškuose).

Sveikinimų raštai, jubiliejiniai adresai, dovanų tekstai rašomi panašiai kaip laišakai. Sveikinimų raštuose, rašomuose kolektyvo, įstaigos vardu, stengiamasi išryškinti sveikinamąjį asmenį, jo veiklą, nuopelnus kolektyvui ir tautai. Čia tinka iškilmingai skambantis ilgesnis kreipinys, pvz.: *Didžiai gerbiamas Jubiliate, visų mylimas Mokytoja!*

Prašymuose pareigūnų pavadinimai visuomet rašomi iš didžiosios raidės.

Panašiai reiškiamą pagarbą ir mirusiems vainikų užrašuose, pvz.: *Neužmirštamam Mokytojui. Mielajai (Gerajai) Močiutei...* Po užrašų, formuluojamų naudininko linksniu, paprastai nei taško, nei jokio kito ženklo nereikia.

Po antraštinio kreipinio laiškuose vieni deda kablelį, kiti šauktuką. Kaip geriau? Šauktukas geriau tinka negu kablelis. Kodėl? Kreipinys, kuriuo pradedamas laiškas, yra kartu ir laiško antraštė. Tas

antraštinis kreipinys skirtas ne tik pirmajam sakiniui, bet ir visam laiškui, visam jo turiniui. Kai skaitome laišką, po antraštinio kreipinio visuomet darome pauzę. Ją ir geriausia reikšti šauktuko ženklų. Kai po antraštinio kreipinio rašome šauktuką, pirmąjį laiško žodį turime pradėti didžiąja raide.

Baigdami laišką senesni žmonės prieš pasirašydami yra pratę tam tikromis formulėmis reikšti savo jausmus: *su pagarba, su meile, su dėkingumu*. Tačiau tokios prielinksnio *su* konstrukcijos turi tam tikrą knygiškumo atspalvį. Jablonskis nelabai jas mėgo. Tiesa, pasakymas *su pagarba* skamba iškilmingai, bet daug gyviau ir lietuviškiau būtų prieš parašą laiško gale rašyti: *Jus gerbiantis, -i; Jums dėkingas, -a; Jūsų išsiilgęs, -usi...* Toks pagarbos, dėkingumo, meilės reiškinys turi atitikti laiško pobūdį bei stilių, jame turi atsispindėti mūsų santykiai su adresatu.

Dažnai šnekamojoje kalboje, kartais ir spaudoje, laiško sąvoka praplečiama. Laiškais vadinami ir raštai. Iš tikrųjų *laiško* ir *rašto* sąvokos labai artimos, todėl nenuostabu, kad kai kuriose kalbose rašto sąvoka sutapatinama su laiško sąvoka. Pavyzdžiui, rusai laišką ir raštą vadina vienodai – *pismo*. Bendrinėje lietuvių kalboje *laiško* nereikėtų painioti su *raštu*.

Kai rašydami kreipiamės į asmenį, tokį rašinį vadiname *laišku*. Kai objektyviai, šaltai, be kreipinių išdėstome reikalus, tokį parašytą tekstą, siunčiamą įstaigai, įmonei, šiaip kokiam kolektyvui ar pareigūnui, vadiname *raštu*. Vieni raštai *gaunamieji*, kiti *siunčiamieji*. (Apie laiškus ir raštus žr. dar: „Reikalų raštai“, 17.1 ir 17.2.)

13. GERAS ŽODIS IR SAVITVARDA

Kasdien bendraujame su daugeliu žmonių ir matome, kokie jie skirtingi. Vieni draugiški, malonūs – nors prie žaizdos dėk. Su jais pasikalbi, rodos – visas pasaulis nušvinta. Visuomet tave supras, nepašykštės gero žodžio. O kiti, žiūrėk, pasipūtę, tarytum siena nuo žmonių atsivėrę. Iš jų gero žodžio nesitikėk... Reikia labai didelės kantrybės, visiems gera linkinčios, pasiaukojančios meilės, kad su tokiais pasipūtėliais bendraujant sušvelnėtų jų charakteris.

Kaip daug lemia nuoširdžiai tariamas g e r a s ž o d i s! Prablauvinantis, raminantis, padrąsinantis, įkvepiantis, uždegantis... Labai reikia tokio žodžio gyvenimo srovės nešamoms, įvairių rūpesčių rūpestėlių kamuojamoms sieloms! Kad netekusi pusiausvyros širdis nurimtų, atsigautų... Kad nesėkmių ištikta siela nenuleistų sparnų... Kad neprarastų geros nuotaikos, optimizmo, kai kilniausi užmojai paminami po kojų...

Geras žodis – tai šeimos šiluma, šeimos džiaugsmas ir kartu šeimos tvirtovė! Kuo dažniau šeimos nariai vieni kitiems taria gerų žodžių, tuo nuoširdesni jų santykiai, jautresnė meilė, darnesnis sugyvenimas...

Kad geras žodis būtų įtaigus, kad kitus keltų į gėrį, reikia, kad būtų tariamas iš gera linkinčios širdies. Tik tas, kas pats geras, gali sėti gėrio sėklą!

Būti savo emocijų viešpačiu, visuomet tvardyti, mandagiai, švelniai su visais bendrauti – ne taip jau lengva. Nuovargis, nesveikata, patirti nemalonumai šeimoje, mokykloje ar darbe, įvairūs nepasisekimai atsiliepia nuotaikai. Pavargusį ar susinervinusį žmogų ima nekantrumas, pyktis. Įsiaudrinę jausmai nejučiomis veržiasi į išorę. Rodos, išliesi pyktį – ir palengvės. Bet ar iš tikro palengvės?! Neretai dar labiau pasunkėja...

Jei dažnai ir su daug kuo susipyksti, ieškok pykčio šaknų ne kituose, o savyje. Geras, taikus, mandagus žmogus retai kam užkliūva, dar rečiau pats kitus užkliudo.

Tikrai kultūringas žmogus visur ir visada laikosi santūriai, bendrauja su visais mandagiai. Stengiasi niekam neįkyrėti, kitų neužgaulioti. Net ir įskaudintas sugeba būti taktiškas, mandagus, nepašykšti nors ir šaltesnio pasisveikinimo ar atsisveikinimo žodžio, visuomet atsako ko nors klausiamas. Ir niekada nekeršija, nes kerštas – silpnųjų ginklas!

Toks ir yra daugelio nesuprantamas pykčio kultūringumas, įsiau drinusių jausmų tramdymas, atlaidumo menas!

* * *

Mandagumo sąvoka labai plati. Ji apima ne tik išorines apraiškas – mandagią kalbą, mandagią elgseną, mandagią laikyseną, – bet ir vidinę žmogaus kultūrą: savitvardą, atlaidumą, užuojautą, paslaugumą... Etiketo vadovėlj perskaitęs, mandagumo dar neišmoksi. Reikia, žinoma, teorinių žinių, bet svarbiausia – praktinių įgūdžių. Naudinga stebėti kultūringų, išsiau klėjusių žmonių elgesj bei laikyseną, mokytis iš jų.

Kompiuterinis lietuvių kalbos žinynas. Nuo morfologijos iki reikalų raštų, sudarė Petras Kniūkšta, Vilnius: Šviesa, 2004.